

SÂATÎ VE ŞİKÂYET-NÂMESİ

Murat A. KARAVELİOĞLU*

ÖZET

Klasik Türk Şiirindeki bir çok tür içinde şikâyet-nâmelerin ayrı bir önemi bulunur. İçerik itibariyle edebiyat-tarih, edebiyat-sosyoloji, edebiyat-sosyopsikoloji gibi disiplinler arası çalışmalar bakımından kaynak eser hüviyeti arz eden şikâyet-nâmeler, Divanların içinde olabileceği gibi çeşitli nazım şekilleriyle müstakil olarak kaleme alınmış da olabilirler. Genellikle kaside, terkiib-bend, mesnevi, kıta gibi nazım şekillerinin tercih edildiği şikâyet şiirlerinden birisi de XVI. yüzyıl şairlerinden Sâatî'nin şikâyet-nâmesidir. Bu çalışmada, şikâyet-nâmeler ile ilgili genel bilgiler verilmiş, Sâatî'nin hayatı ve edebi kişiliği ele alınmış, Şikâyet-nâme'nin, bilinen iki nüshası karşılaştırılmak suretiyle tenkitli metni ortaya konulmuştur. Ayrıca arz-ı hâl ve hasb-i hâl şiirlerine de kısaca değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Sâatî, şikâyet-nâme, arz-ı hâl, hasb-i hâl, eleştiri, kaside

I. Divan Şiirinde Şikâyet-nâme Türü Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Klasik Türk edebiyatı çerçevesinde verilen eserler için pek çok türden söz etmek mümkündür. Bu yazıda bir örneği ele alınmak suretiyle kısaca değinilecek olan şikâyet-nâme de bu edebî türlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tür tanımlamasının, büyük ölçüde edebî eserin muhtevası ile ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu sebeple herhangi bir tür tanımlaması altında ele alınabilecek manzum/mensur eserler, çok değişik şekil özelliklerine sahip bulunabilirler; yani farklı nazım şekillerinde yazılmış olabilirler. Bu durum, şikâyet-nâmeler için de geçerlidir.

---

* Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / mkveli@istanbul.edu.tr

Türlerle ilgili ana hatlarıyla: a) Dini yaşamla ilgili türler, b) Sosyal yaşamla ilgili türler, c) Tabiatla ilgili türler¹ şeklinde bir tasnifin yapıldığı görülmektedir. Şikâyet-nâmelerin, bu tasnif içinde -kesin bir ayırım yapmak mümkün değilse bile- sosyal yaşamla ilgili türlere daha yakın özellikler taşıdığını söyleyebiliriz. Çünkü ileride değinileceği gibi bu türün, toplum hayatı ve toplumsal olaylar ile ilgili yönü bir hayli kuvvetlidir.

Kaynaklarda kısaca şikâyet mektubu diye tanımlanan şikâyet-nâme bir görevlinin yanlış ve kötü davranışlarını ilgili ve yetkili makama bildiren yazı² demektir. Fars edebiyatında “şekvâ-nâme” olarak adlandırılan bu tür için Türk edebiyatında çok yaygın olmamakla beraber “tazallüm” teriminin de kullanıldığına rastlanır. Edebi metinlerde yazar veya şairin kendinden olumsuz yönde söz etme tavrının bir görünüşü, kendini övme tavrının zıddı olduğu ifade edile gelmiştir.³ Manzum veya mensur olarak kaleme alınan şikâyet-nâme türündeki eserlerde anlatım tekniği değişkenlik arz eder. Bazen şair/yazar doğrudan doğruya kendisinden bahseder. İçinde bulunduğu durumu ilk beyitten itibaren anlatmaya başlar ve eserin sonuna kadar kendi hâlini dile getirir; bazı şikâyet-nâmelerde ise durumunu başka bir kimsenin diliyle aktarır.

Şikâyet-nâmeler konusu ele alınırken arz-ı hâl ve hasb-i hâllerden de bahsetmek yerinde olacaktır. Arz-ı hâl, bir istek veya şikâyetin üst makama duyurulması, bunun için sunulan yazı⁴ demektir. Her durumda ve herhangi bir şey için arz-ı hâl yazılmazdı. Osmanlı Devleti’nde arz-ı hâl yazmanın devlet işleriyle ilgili talep, şikâyet ve ikaz gibi hususlara bağlı olduğu bilinir. Bu durumda arz-ı hâl yazmanın, daha ziyade sosyal yaşam ve toplumsal işleyiş ile ilgili bir takım tespitler için başvuru bir mekanizma olduğu anlaşılmaktadır. Böylece her çeşidi olmakla birlikte resmi yazışmalar içinde bir yeri olduğu söylenebilir. Arz-ı hâlleri tamamlayan ve edebi yönleriyle daha fazla öne çıkan eserler ise hasb-i hâllerdir. Çünkü nasıl ki arz-ı hâllerde şahsi sorunlarla ilgili bir yön bulunursa hasb-i hâl-

¹ Metin Akkuş, “Osmanlı Kültürünün Tanıtılmasında Edebi Türlerin Önemi”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 14, Erzurum 2000, s. 75.

² *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*; “Şikâyet-nâme”, Dergâh Yayınları, İstanbul, VIII/169.

³ Metin Akkuş, *Klâsik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Ankara 2006, s. 253.

⁴ Mehmet İpşirli, “Arz-ı hâl”, *DİA*, TDV Yayınları, İstanbul 1991, III/447.

lerde de şair/yazar, kendi içinde bulunduğu durumu anlatma yolunu seçerken toplumsal olaylardan ve tarihî şahsiyetlerden yararlanır. Hasb-i hâl başlığını taşıyan müstakil eserler olduğu gibi, mesnevi gibi uzun manzumelerde yine bu adı taşıyan bölümler bulunmaktadır. Sohbet ve dertleşme havasındaki bu manzumelerde “hasb-i hâl” başlığı altında genellikle şairlerin şikâyetlerine, kişisel sorunlarına, bireysel ve toplumsal konularla ilgili eleştirilerine, övgü, fahriye ve nasihatlerine yer verilmiştir.⁵ Mesnevi, kaside ve terci'-bend nazım şekilleri, şaire geniş ifade imkânları sunmaları münasebetiyle daha fazla tercih edilmektedir. Bu tür şiirlerde ferдин kendisi ile ilgili şikâyetlerinin yanı sıra toplumda görülen aksaklıklardan bahsedilir. Böyle doğrudan kendisinden bahsetmeyip sosyal şartların olumsuzluğundan söz eden hasb-i hâllerde nasihat-nâme türü eserlerde görülen bir anlatım yolu seçilmiştir.⁶ Kendi hâlini anlatırken gönlüne nasihat dinletemeyen şair/yazar, toplumsal sorunlar söz konusu olduğunda daha nasihat-âmiz bir anlatıma yönelmiş ve toplumu kucaklayıcı ve düzeltici bir konuma yükselmiştir. Bütün bu eserlerin, genel olarak şikâyet-nâme başlığı altında ele alındığını söylemeliyiz.

Yaşadığı toplumun aynası ve sözcüsü konumunda bulunan şair ve yazarlar, toplumun aksayan yönlerini, haksızlıkları, usulsüzlükleri, ahlakî çöküntüleri, ekonomik sıkıntıları, meslekî terfilerle ilgili iltimasları, bizzat devlet tarafından yapılan adaletsizlikleri, cemiyet hayatında çeşitli sebeplerden dolayı sevilmeyen kişileri, zamanın, fert olarak insan ve bütün bir toplum hayatında meydana getirdiği yönelimleri ve icraatları kaleme almaktan bigâne kalamazlar. Doğrusu için bu yönü, edebiyatın, tarih, sosyoloji, sosyo-psikoloji, iktisat gibi bilim dallarıyla olan ilişkilerinin belirlenmesinde önemli katkılar sağlar. Şikâyet-nâmelerin, edebiyatın bu sosyo-kültürel yönünü tespitinde diğer bazı türler gibi (mesela şehrengizler) öne çıktığını belirtmeliyiz.

Şikâyet-nâmelere bakıldığında felekten ve dünyadan şikâyet, zamandan ve zamaneden şikâyet, kaderden, gamdan ve kendi hâlinde şikâyet, sevgilinin ilgisizliğinden, ayrılık ve aşk derdinden şikâyet, rüşvet alıp

⁵ Mehmet Aça-Halûk Gökâlîp-İsa Kocakaplan, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kriter Yayınları, İstanbul 2009, s. 306. Dilek Batislam, “Tarih ve Kültür Kaynağı Olarak Hasb-i Hâller”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 22, Niğde 2007, s. 29.

⁶ Dilek Batislam, *agm*, s. 32.

veren din ve devlet adamlarından şikâyet, âlim ve şairlerin kıymetlerinin bilinmemesinden şikâyet, fakirlikten şikâyet gibi konular öne çıkar.⁷ Eski astronomi bilgilerinin de etkili olduğu anlayışta insan, başına gelen felaketlerden feleği sorumlu tutar. Doğrudan Allah'a sitem edemeyen şair/yazar, serzenişlerini feleğe yöneltir ve döneklilik, zalimlik, vefasızlık gibi özellikleri yükleyerek onu tüm fenalıkların sebebi sayar. Mihrî Hatun'dan Hayretî'ye, Leylâ Hanım'dan Râmî'ye Lebîb'den İzzet Molla'ya kadar yüzlerce şairin bu konuda yazdıkları şikâyet şiirleri bulunmaktadır. Bilhassa mersiyelerde felekten şikâyet edilen mısraların arttığı görülmektedir. Zamandan, zamaneden şikâyet etmek de şairlerin çoğunda görülen bir özelliktir. Burada zamane ile kastedilen genel olarak toplumdur. Şairlerin bu türden tenkit ve şikâyetleri, insan psikolojisinin olumsuzluk ve zorluklar karşısındaki bir tavrı olarak değerlendirilebilir.⁸ Her bakımdan en iyi devirde yaşama şansına ve en iyi yaşam koşullarına, en iyi toplumsal statüye sahip olsa bile şair zamanın aksaklıklarından, adalet sisteminin bozukluğundan, insanların vefasızlığından ve kıymetinin bilinmediğinden daima dem vurur. Her şairin bu konuya değindiği şiirleri vardır. Hayatında "sultânü's-suarâ" unvanını almış ve şöhretli ülke sınırlarını aşmış şairler dahi kıymetlerinin bilinmediğini, insanların vefasız, kaderin acımasız olduğunu söyleyip durmuşlardır. Aynı şekilde kaderden ve talihinin kıtlığından söz etmek şairin kullandığı temel temalarından biridir. Divan şiirinde sevgili vefasızdır, ah dine vefa göstermez, âşığa karşı ilgisizdir, daima rakiple birlikte dir. Bu durum, âşığın, yani şairin şikâyetlerini artırır. Öyle ki bu şikâyetler çoğu zaman feryat hâlini alır. Zaman zaman kıtlığın yaşandığı eski devirlerde yoksulluğa isyan eden şiirler, şikâyet-nâmeler içinde ayrıca değerlendirilmelidir. Öte yandan tarihsel süreç içerisinde ele alındığında bireyin, bir grubun veya kurumun devlete şikâyette bulunmaları belirli başlıklar altında kategorize edilmektedir.⁹

⁷ Dilek Batislam, *Divanlardaki Şikâyet Şiirleri*, Karahan Kitabevi, Adana 2009, s. 47 vd; Süreyya Beyzadeoğlu, "16. Yüzyıl Tezkirelerinde Sosyal Şikâyetler, Neler Çeker Bu Gönül Söylesem Şikâyet Olur", *Dergâh*, VII/74, İstanbul 1996, s. 15.

⁸ Mustafa Erdoğan, "Zamâne Şiirleri Yahut Nazîre Muhammesler", *Türk Kültürü*, 448, Ankara 2000, s. 480.

⁹ Halil İnalçık, "Şikâyet Hakkı: Arz-ı Hâl ve Arz-ı Mahzarlar", *Osmanlı Araştırmaları, The Journal of Ottoman Studies*, VII-VIII, İstanbul 1988, s. 36 vd.

Şikâyet-nâme türündeki eserler sadece müstakil başlık taşıyan manzumelerle sınırlı değildir. Şair, divandaki manzumelerin herhangi bir yerinde, yeri geldikçe şikâyet-nâme/tazallüm özellikleri gösteren beyitler yazmıştır. Bunların tespiti, hem bu çalışmanın asıl konusu içinde değildir, hem de çok daha geniş bir çalışma alanını kapsamaktadır. Ancak, bir örnek olması bakımından birkaç şikâyet-nâmenin yalnızca isimlerini vermekle iktifa edeceğiz:

Şikâyet-nâme denilince akla gelen eser, Fuzuli'nin mensur olarak kaleme aldığı ve devrinin bazı aksaklıklarını dile getirdiği ünlü *Şikâyet-nâmesidir*.¹⁰ Yine Fuzuli ve Nefî'nin bazı kasidelerinde, Lâmiî'nin *Bursa Şehrengizi*'nde;¹¹ Gelibolulu Âlî, Sâfi, Bağdatlı Rûhî gibi şairlerin divanlarında¹² şikâyet şiirlerine rastlanmaktadır. Ali Şîr Nevâyî'nin *Garâ'ibü's-sığâr* adını taşıyan divanının ilk mesnevisi bir şikâyet-nâmedir. Mesnevinin münacat ve naat bölümlerinden sonra şair, Seyyid Hasan adında birine seslenir. Hem sözün ve insanın öneminden, seyr-i süluk vb. konulardan bahseder, hem de zamandan şikâyet eder.

Şenâ Hakkâ kim kâşif-i hâl irür
Hıred müşkilâtığa hâllâl irür

beytiyle başlayan mesnevde,

Vefâ anga pîşe sehâ anga fen
Vefâ vü sehâ kâni Seyyid Hasan

...

Vefâ yiride zâhir olmuş nifâk
Sehâ ornıda buhl tutmuş vişâk

gibi beyitler de yer almaktadır.¹³ Mihrî Hatun'un "Âh elinden felegün dâd elinden felegün" mısraının tekrar edildiği mütekerrir murabbası şikâyet

¹⁰ Abdülkadir Karahan, "Fuzûlî'nin Mektupları", *TDED*, II/3-4, İstanbul 1948, s. 245-266 ve "Fuzûlî'nin Mektupları II", *TDED*, III/1-2, İstanbul 1948, s. 49-85.

¹¹ Metin Akkuş, *age*, s. 254.

¹² Dilek Batislam, "Tarih ve Kültür Kaynağı Olarak Hasb-i Hâller", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 22, Niğde 2007, s. 31 vd.

¹³ *Ali Şîr Nevâyî Garâ'ibü's-sığâr -İnceleme-Karşılaştırmalı Metin-*, (Haz. Günay Kut), TDK Yayınları, Ankara 2003, s. 507 vd.

şiiri olarak kabul edilir.¹⁴ 17. yüzyıl başlarında yaşayan Hâletî-i Gülşenî'nin divanındaki “Terci‘-bend der-şikâyet-i baht-ı nâ-hem-vâr u nâ-muvâfık-ı rûzigâr” başlıklı terci‘-bend bir şikâyet-nâmedir.

Gül ü gülşen gözüme hâr oldu
 Vüs‘at-i dehr başa dar oldu
 Umma andan vefâ hâzer eyle
 Çarh-ı atlas kimünle yâr oldu
 Bir nefes hâlî olmadı gamdan
 Dâr-ı dünyâ kimünle câr oldu

gibi samimi ifadelerin bulunduğu şiir, şikâyet-nâmelerin genel özelliklerine tam bir uygunluk arz eder. Aynı asırda yaşayan Ni‘metî'nin divanında kaside nazım şekliyle yazılmış bir şikâyet-nâmeye rastlanır. Yine bir örnek olması bakımından söylenecek olursa *Bâkî Divanı*'nda yer alan “Der-şikâyet ez rûzigâr-ı gaddâr” başlıklı kaside şikâyet-nâmedir. Cinânî'nin “Kaşîde-i dîger der-şikâyet-i hikâyet-i dehr-i gaddâr ve devr-i nâ-pâyidâr” ve “Ebyât-ı çend der-şikâyet-i rûzigâr zür-kâr güyed” başlıklı kasideleri yine birer şikâyet-nâme örneğidir. *Nâbî Divanı*'nda “Âşaf-ı ‘âlî-cenâb vezîr-i fezâ‘il-meâb Hüseyin Paşa-zâde Silah-dâr İbrâhîm Pâşâ merhûm Muhâfız-ı Halebe‘ş-şehbâ oldukları eyyâmda Nâbî Efendi vezîr-i müşârünileyh Dîvân Efendisi Hâbeşî-zâde Rahmî Beg ittifâkla bir kitâbdâr-ı mevzûn-sîmâ recâsıyla taht-ı itdükleri nazımdur ki Yahyâ nâm kitâbdâr-ı haç-âverdeden şikâyeti mutazammındur” başlığı ile verilen kıta bir kimseden şikâyeti anlatır. Buna ilâve olarak aynı şairin, devletin kötü gidişleriyle ilgili tespitlerinin yer aldığı şiirlerinde toplumunun bir aydını olarak görüşler ileri sürdüğü görülür.¹⁵ Onun şiirlerinde yer alan eleştirileri genel bozukluklar ve buna bağlı olarak devlet müesseselerindeki aksaklıklar ile bireylerdeki ahlâkî yozlaşmalar üzerinde yoğunlaşmaktadır.¹⁶ Ali Güftî'nin *Gam-nâme* adındaki:

¹⁴ *Mihri Hâtun Divânı*, (Haz. Mehmet Arslan), Amasya Valiliği Yayınları, Ankara 2007, s. 93-94.

¹⁵ Mesela bkz. Ali Fuat Bilkan, “Nâbî'nin Bir Kasidesine Göre 17. Yüzyılda Sadaret Makamı, Devleti Yiyen Kurtlar”, *Dergâh*, V/52, Haziran, İstanbul 1994, s. 10-11 ve “Nâbî'nin Sulhiyyesi ve Yorgun Osmanlı”, *Dergâh*, V/50, İstanbul 1994, s. 9.

¹⁶ Tunca Kortantamer, “Nâbî'nin Osmanlı İmparatorluğunu Eleştirisi”, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri I*, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, s. 155.

Allah ne ğarīb ‘âlem olmuş
Kâlâ-yı denâ’et öyle dolmuş

beytiyle başlayan mesnevisi de bir şikâyet-nâmedir. Alaşehirli Veysî’nin, Nuruosmaniye Ktp, 2518 numarada kayıtlı ve nesih hatla yazılmış olup 1120 istinsah tarihini taşıyan mecmua içinde yer alan şiiri, mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmış olan bir şikâyetnamedir. Ünlü hamse şairlerimizden Atâyî’nin *Nefhatü’l-Ezhâr* ve *Sohbetü’l-Ebkâr* adlı mesnevilerinde toplumu kemiren vakfın istismarı, rüşvet, rüşveti oluşturan şartlar, rüşvetin ortaya çıkardığı tipler, halkı çeşitli şekillerde aldatanlar, içki ve zararları, insanlar arası ilişkiler gibi ortak hastalıkları konu edinen nefha ve sohbetler her iki eseri de çağın birer aynası hâline getirirler.¹⁷

Kimi zaman şairlerin, devlet otoritesini ve politikalarını eleştirdiği görülür. Siyasi içerikli bu tür eleştirilerde şairin mezhebi ve bilhassa Sünni otoriteye karşı heterodoks bir inanç algısına sahip olması ön plandadır. Hayretî’nin:

Ne Süleymâna esîrüz ne Selîmüñ ğuliyuz
Kimse bilmez bizi bir şâh-ı Kerîmüñ ğuliyuz

beytinde ifadesini bulan bu yaklaşım, beraberinde Sünni Osmanlı Devleti’nin siyasi olarak eleştirilmesini intac etmiş görünmektedir. Bu konuda Hayretî, Usûlî ve Hayâlî merkezli bir çalışma yapılmış olduğundan burada ayrıntıya girmeyi doğru bulmuyoruz.¹⁸ Keza dönemini eleştiren şairler olarak öne çıkan Nefî ve Nâilî’nin şiirlerindeki şikâyet unsurlarının bir tez konusu olarak işlendiği görülmektedir.¹⁹

Bu birkaç örneğin yanı sıra şikâyet-nâme olarak değerlendirilebilecek ve redifleri “yuf” olan şiirler de bulunmaktadır. Aynî, Bağdatlı Rûhî, Usûlî, Aşkî, Şeyh Gâlib, Esrar Dede ve Ahmet Kuddûsî’nin “yuf” redifli şiirleri²⁰ bu bağlamda şikâyet şiirleri olarak değerlendirilebilir. Öte yandan

¹⁷ Tunca Kortantamer; “17. Yüzyıl Şâiri Atâyî’nin Hamsesinde Osmanlı İmparatorluğunun Görüntüsü”, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri I*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 90.

¹⁸ Hiclâl Demir, *Çağlarını Eleştiren Divan Şairleri, Hayretî, Hayâlî, Usûlî*, Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ankara 2001.

¹⁹ İsmail Erbek, *Nefî ve Nâilî Divanlarında Şikâyet Unsurları*, Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2000.

²⁰ Lütfü Alıcı; “Klasik Türk Edebiyatında Sosyal Tenkit Örnekleri Olarak ‘Yuf’ Redifli Şiirler”, *İlmî Araştırmalar*, 17, İstanbul 2004, s. 35-48.

Bağdatlı Rûhî ve Ziya Paşa'nın terki-bendleri ile şikâyet şiiri olmamakla birlikte Taşlıcalı Yahya'nın önemli siyasî ve sosyal eleştirileri içeren "Şehzâde Mustafa Mersiyesi" hatırlanmalıdır.

Son olarak belirtmelidir ki yakın tarihlerde de şikâyet şiirleri yazılmıştır. Mesela 1930 yılında Konyalı Âşık Mehmet tarafından, memleketteki düzensizlikleri ve halkın sıkıntılarını, o yıllarda kurulan Serbest Fırka'nın lideri Fethi Okyar'a duyurmak üzere bir şikâyet-nâme kaleme alındığı bilinmektedir.²¹

II. Sâatî ve Şikâyet-nâmesi

II.1. Sâatî: Hayatı ve Edebî Kişiliği

Sâ'atî hakkında bilinenler, bir kısmı birbirinin tekrarı olan bilgilerden ibarettir. Bu sınırlı bilgilerin yer aldığı tezkirelerden Lâtîfi'nin *Tezkiretü'ş-Şuarâ*'sında, şairin ismi anılmazken Âşık Çelebi'nin *Meşâirü'ş-Şuarâ*'sı ile Hasan Çelebi'nin *Tezkiretü'ş-Şuarâ*'sında, Beyânî'nin *Tezkiretü'ş-Şuarâ*'sında, Müstakim-zâde'nin *Mecelletü'n-Nisâb*'ında ve Nâil Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sinde "Muhammed" olarak geçmektedir. Doğum yeri genellikle Anadolu olarak verilse de Âşık Çelebi Bolvadinli olduğu ayrıntısını kaydetmemektedir. Beyânî'nin, Germiyanlı olduğunu söylemesi, bu bilgiyi teyit eder. Öte yandan *Tuhfe-i Nâilî* müellifi, Serezli olduğunu söylerken bu bilgiyi nereden aldığını belirtmez. Lâtîfi'nin "çağımız şairlerindedir", Nail Tuman'ın "Kanuni devrinde vefat etti", Mehmed Süreyyâ'nın "evâhir-i Sultân Süleymânî'de irtihâl eyledi" demelerine nazaran şairin 16. yüzyılda yaşadığı anlaşılmaktadır. Şikâyet-nâmenin yazıldığı tarihi veren tarih mısraının 957/1549 yılını işaret etmesi, yaşadığı devir hususunda şüpheye yer bırakmaz. Mehmed Süreyyâ, onu "Pazar Vâizioğlu" olarak tanıtır. Kaynakların ittifakla bildirdiklerine göre Sâ'atî, gür sakallı, başında kocaman bir sarık taşıyan, gözlerine sürme çeken ve yamalı elbiseler giyen biridir. Âşık Çelebi onu, son derece lâubali ve şeyh görünümünde bir sahtekâr olarak tanımlar. Alevî-Şîî meşrepli, mezhebi geniş, rind tabiatlı, nazik ve zarif biri olmakla birlikte riyâkârlığı özellikle dile getirilir. Lâtîfi'ye göre tefsir ve hadis sahasında derin bilgi sahibi olan

²¹ *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, "Şikâyet-nâme", Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, VIII/170.

Sâ'atî, Rumeli ve Anadolu topraklarını şehir şehir, kasaba kasaba dolaşır, halkın toplandığı yerlerde ve camilerde vaaz eder, bilhassa o beldenin hatırı sayılır kişileri ile sohbet ederdi. Mesleğinin vaizlik olduğunda bütün kaynaklar hemfikirdir. Zenginlerin ahmak olanlarının ona adak ve kurban bağışladıklarını *Meşâirü's-Suarâ* müellifi haber veriyor. Aynı müellifin bildirdiğine göre sakal ve bıyığına, cübbe ve sarığına, kısacası kılık kıyafetine aldanan ve onu hâl sahibi ermiş bir kimse olarak görenlere tılsım yazar, falına bakar; böylece uğradığı şehri çingene gibi elek elek elermiş. Âşık Çelebi onu, “fusun ve fesaneyeye kâdir”, “etkîya sûretinde eşkiya” gibi ağır sözlerle itham eder. Hasan Çelebi'ye göre “talâkat-ı lisân ve uzûbet-i beyân” sahibi olduğundan nice insanların taş kalplerini nasihat ateşiyle yumuşatmış; Âşık Çelebi'ye göre ise sadece taş kalpleri değil kuru avurtla verdiği vaazlarıyla kürsü ve minberi bile eritmiştir. Sahte göz yaşı dökerek yetmiş iki dereden su getirir, sonunda kendine inandırırılmış. Kürsüden iner inmez:

Vâ'izân k'în cilve der mihrâb u minber mî kunend
Çün be-halvet mî-revend ân kâr-ı dîger mî kunend²²

mucibince pişmanlığı koyup işrete dalan, Allah'tan sakınmayan, kullardan utanmayan, ayak takımıyla düşüp kalkan, Seyit Gazi ocağında ve Hacı Bektaş evinde ışık olamamış, postunu pisletmiş biri olduğunu kaynaklar haber veriyor. *Kâmusu'l-A'lâm* müellifi'ne göre “ef'âli akvâline muvâfık değildir.” Bütün bu kötü huylarından dolayı başına gelen bir olayı Lâtîfi anlatıyor: Sâ'atî, Kastamonu'da bir camide vaaz için minbere çıktığında bir mektup bulur. Mektupta: “Önce nefesine, sonra halka öğüt ver. Nasihat kolay, zor olan onun kabulüdür” yazdığını görür. Başka bir camide de buna benzer bir tenkitle karşılaşınca çok üzülür ve Kastamonu halkına vaaz etmekten vazgeçer.

Kendisinden bahseden hemen bütün kaynakların ittifakla bildirdikleri gibi Sâ'atî, hiciv ve hezel söyleme vadisinde şöhret sahibidir. Manzum ve mensur olarak bazı eserler meydana getirmiştir. *Hâce Ebu'l-Ubeyd ve Ahde'l-ayn* kıssası ona ait olup bir ismi de *Şengül-nâme*'dir. *Sarı Cühûd Kızıl Papas Akça Hâce Mankır Ağa* destanı ile *Zemm-i Hükkâm ve Kat'-ı Ahkâm* adlı eserler de Sâ'atî'ye atfedilir. Hayli bilgili ve marifetli olmasına

²² “Vâizler mihrap ve minberde cilveyi ederler; halvete girince ise başka iş yaparlar.”

rağmen her fırsatta felekten şikâyet etmeyi âdet hâline getirmişti. Molla Firâkî'yi yerdığı, iki bin beyiti aşkın mühmelât kabilinden müstakil bir hiciv manzumesi bulunduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz. Neşrettiğimiz 132 beyitlik bir kaside olan şikâyetnamesi de onun bu vadideki kabiliyetinin bir ürünüdür. Bir kısmı Hasan Çelebi ve Beyânî tezkirelerinde de bulunan bir murabbası üç kıta hâlinde *Meşâirü'ş-Şuarâ*'da yer almaktadır:

Bir yaña yârûñ ğamıyla rûy-ı zerdüm var benüm
 Bir yaña dîv-i raķîb ile neberdüm var benüm
 Bir yaña il cevri ile âh-ı serdüm var benüm
 Qanķı birin diyeyin âh anca derdüm var benüm

Deldi baĝrum ğülsitân-ı dehrde hâr-ı cefâ
 Gelmedi ğül-ruĝlaruñdan cânuma büy-ı vefâ
 Gitdi dūd-ı âh ile âyîne-i dilden şafâ
 Qanķı birin diyeyin âh anca derdüm var benüm

Niçe yıl çekdüm maĝabbet 'âleminde miĝneti
 Bir nazar göstermediler cânâ rûy-ı râĝatı
 Gerçi dirler hâlûni ağla řabîbe Sâ'atî
 Qanķı birin diyeyin âh anca derdüm var benüm

II.2. Sâ'atî'nin Şikâyet-nâmesi

Sâ'atî'nin *Şikâyet-nâme*'sinin tespit edebildiğimiz kadarıyla Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki iki ayrı koleksiyonda yer alan iki nüshası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Esat Efendi koleksiyonundaki 3424 numaralı mecmuadır. 1039 tarihini taşıyan mecmua, 313 yaprak olup 257×139 mm. ölçüsünde ve nesih yazı ile kaleme alınmıştır. Risale başları tezhipli, başlangıç varakları cetvellidir. Çift sütun hâlinde olup sütun kenarlarına da beyitler yazılmıştır. Filigranlı kâğıda yazılan mecmuanın şirazeleri dağılmıştır. Cildin sırtı kahverengi deriden yapılmış ve zamanla aşınmıştır. Diğer kısımları düz kâğıt kaplıdır. Mecmua İlmî, Âlî, Selîsî, Figânî, Ulvî, Hayâlî, Mesîhî, Bâkî, Nefî, Rahmî, Veysî, Rûhî ve Azmî-zâde Hâletî gibi şairlerin şiirlerini içerir. Baş:

Ne deñlü cevri idersen dirüm 'ömrün ziyâd olsun
 Tenün şıĝhatde řab'uñ hurrem ü şalbün de řâd olsun

Sonu:

Dil-i güm-geştemüzden bir haber yok Mantuķı dirler
Ser-i küy-ı belâda hâne tutmuş bir belâ-keş var

Edisyon kritikli metin hazırlanırken esas kabul ettiğimiz bu nüshadaki beyit sayısı 121'dir ve "Kasîde-i Şikâyet-nâme-i Sâ'atî" başlığını taşımaktadır. 89b-91a varaklarında der-kenar olarak bulunan kasidenin sonunda "sene 957" notu göze çarpmaktadır ve hiçbir surette okunmayan bir mühür bulunmaktadır.

İkinci nüsha, Ali Nihat Tarlan koleksiyonundaki 62 numaralı mecmuadır. Nesih yazı ile kaleme alınan ve 202×130 - 130×85 mm. Ölçülerinde olan mecmua 197 yapaktır ve 15 satırdan meydana gelir. Esmer, kalın ve yerli kâğıdı, kül rengi meşin cildi vardır. Yapraklar sonlara doğru etekten yıpranmıştır. Söz başları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bâkî, Ahmet Paşa, Derûnî, Fuzûlî, Vâlî, Necâtî, Hayâlî, Yakînî, Şem'î, Firâkî, Muhibbî, İshak, Cem, Revânî, Adnî, Enverî, Rûhî, Fazlî ve Bekâyî gibi pek çok şairin şiirlerini içeren mecmuada ayrıca farklı bilgiler de bulunmaktadır. Mesela 197a varağında Sultan II. Mehmet devrinde yaşamış şeyhlerin adları yazılıdır. Bunlardan bir kısmı Sultan Beyazıt devrinde de hayatta imiş. Başı:

Şâhib-i İn kitâb-râ yâ Rab
Ez belâhâ-yı dehr emâneşdeh
Men ne-dânem ki çîst maķşûdeş
Her çi maķşûd est âneş-deh

Sonu:

'Arz-ı ihlâşda bu miķdâr ile iktifâ olunup du'â-yı devlet hâtm-i maķâl ve hâtime-i âmâl kılındı.

Hemîşe mâye-i 'ömr-i 'azîzet pây-dâr. Pâye-i fark-ı hasûdet nâ-pây-dâr. Âmîn

Mecmuanın 42b-45a varakları arasında yer alan ve 96 beyitten meydana gelen kaside "Şikâyet-i Rûzigâr-ı Vâlihî" başlığını taşır. Bu başlıktan da anlaşılacağı gibi eser, Vâlihî mahlaslı bir şair adına kayıtlıdır. Nüşhanın 92. beytinin birinci mısraı olan:

Vâlihî kesr-i nefis ü fetḥ-i dil it

mısraında “Vâlihî” adı kırmızı mürekkeple yazılmış olup üzerine sonradan daha ince uçlu bir kalemle “Sâ’atî” adı yazılmıştır. Siyah mürekkeple ve bozuk bir nesih hattı ile kaleme alınan kaside diğer nüshaya nazaran oldukça eksiktir. 44. yaprağın kopmuş olması, kasidenin bazı beyitlerinin yazıldığı hâlde kaybolduğu anlamına gelir. Bu nüshada bulunmayan beyitlerin sayısının, mecmuanın bir varacağının der-kenarında yazılı olanların sayısına yakın olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Fakat yaprak numaraları yazılırken bir tanesinin atlanmış olabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır.

Bunlardan başka Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi Koleksiyonu’nda 3418 numarada kayıtlı *Mecmua-i Kasâid-i Türkiyye* adlı Türkçe kasideler mecmuasının 226b-229a varakları arasında Sâ’atî’nin bu şikâyet-nâme kasidesinin, 94 beyitlik oldukça eksik bir nüshası bulunmaktadır. Tenkitli metnini yayımladığımız şiire bir katkısı bulunmadığından, bu kasideyi bir nüsha telakki etmedik.

Şikâyet-nâme türünde yazılan manzum eserlerin çeşitli nazım şekillerinde yazılmakla birlikte genellikle kaside nazım şekli tercih edilerek meydana getirildiğini daha önce belirtmiştik. Metnini neşrettiğimiz bu şikâyet-nâme de 132 beyitlik bir kasidedir. Aruzun *Fe’îlâtün Mefâ’ilün Fe’îlün* kalıbı ile yazılan kasidede yer yer imâle ve zihafalara rastlanır. Bu durum, her şeyden önce kaynakların, Sâatî’nin sanatı ile ilgili dile getirdikleri olumsuz görüşleri doğrular. Divan şiirinin klasik kafiye sistemine uygun olarak kafiyelenen şiirde redife pek rastlanmaması dikkat çekicidir. Öte yandan kasidelerde yaygın olarak yer alan bölümler bulunmaz. Bu, şikâyet şiirlerinin ekseriyetinde görülen bir durumdur. Metnin önemli dil özelliklerinden biri, konuşma dilinin yer yer kullanılmış olmasıdır. Özellikle “dedim, dedi” gibi kalıp söyleyişlerin bulunması buna örnek olarak verilebilir. Bir ara bir pîr-i faninin ağzından insanlara öğüt vererek alışık olduğu vaaz üslubunu sürdürür. Sade, anlaşılır ve akıcı bir üslupla yazılan kaside, şairin meramını kolaylıkla dile getirdiği bir hâl arz eder. Şair, içinde bulunduğu durumu çarpıcı bir şekilde anlatabilmek için Mısır, Nil, Çin, Maçın, Hoten, Deylem, Rûm, Tih gibi coğrafi yer isimlerinden; Hâtîm-i Tâî, Hz. Davud, Hz. Musa, Hz. İsa, Hz. Yusuf, Hz. Meryem, Rüstem, Mecnun, Cem, Bel’am gibi dini ve tarihi kişilerden; Kevser, Zemzem gibi özel anlamları ifade eden kavramlardan bolca yararlanmıştır. Metinde Arapça ve Farsça tamlamaların, okuyucuyu sıkacak kadar çok

kullanılmadığı görülmektedir. Şair, az yabancı tamlama ve daha fazla Türkçe kelime ve tamlama kullanmak suretiyle söyleyeceğini rahatça söyleyebilme kabiliyetine sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum kaynakların onun hakkında söyledikleri “talakat-ı lisan ve uzûbet-i beyân” tavsiflerine uygun düşmektedir. Metin boyunca “ey, yâ” gibi hitap unsurlarına, “âh” gibi ünlemlere rastlanır. Kasidenin büyük bir kısmına Farsça “ger” veya Türkçe “-sa/-se” yapısıyla kurulmuş şart cümleleri hakimdir ve bu cümleler genellikle geniş zamanlı yapılardır. Şart yapısının kullanılmadığı beyitlerde bile anlam, yine şart yapısına göre şekillenmektedir. Şairin, yer yer “nedir, dem, gâh” gibi tekrarlara düştüğü gözden kaçmamaktadır. Şair,

Nâlemi diñler inler ehl-i şafâ
 Hâlüme ağlar acıyup Zemzem (b. 14)
 Diñledi nâlem inledi tağlar
 Bildi bu hâlüm acıdı Zemzem (b. 69)

örneğinde olduğu gibi bazen ifade ve anlam tekrarlarına düşmektedir. Böylece zaten büyük bir şairlik kabiliyetine sahip olmayan Sâatî'nin eserinin edebi değeri kuşkusuz azalmış olmaktadır. Sonlara doğru bir pîrin ağzından nasihatâmiz sözlerle şair adeta şikâyetlerinden vazgeçer. Şiirin sonunda, “güfthâ-yı etemm” (957/1549) ifadesiyle yazıldığı tarih verilmektedir.

Şekvâ-nâme yahut Şikâyet-nâme türündeki eserlerin bazen kişisel sıkıntı ve şikâyetleri dile getirmek için, bazen de sosyal problemlere ışık tutmak ve böylece toplumsal bir eleştiri mekanizmasını geliştirmek için yazıldıkları bilinmektedir. Sâatî'nin *Şikâyet-nâmesi* birinci grupta değerlendirilmesi gereken bir eserdir ve daha çok ferdî ıstırapları dile getirmektedir. Ancak şair içinde yaşadığı toplumun bir bireyi olması münasebetiyle bu şikâyetlerinde elbette sosyal bir boyut bulunmaktadır.

Baştan sona bir sohbet üslubuyla kaleme alınan kasidede kimi zaman karşılıklı konuşma şekline rastlansa da daha çok tek taraflı bir anlatım söz konusudur. Şiirin başında muhatabına kendisini dinlemesini söyleyerek söze başlayan şair, kaderin alnına neler yazdığını anlatacağını haber verir. Zamanın sakisi başkalarına ferah kadehlerini sunarken toprağa benzettiği kendisine gam tortularını döker. Zalim felek daima şairin aleyhine dönmektedir. Yıldızlar bakışlarını hiç uğur gözüyle atmazlar. Felek burçları

elem oklarını yağmur gibi yağdırırlar. Şairin baht yıldızı sönüktür. Öyle ki hayır bölüştürülse onun payına şer düşer. Yerde sevgilinin/dostun kulağına girmeyen inlemeleri, göklere erişmiştir. İnsanlar nerede mutluluk verici bir olay veya düğün için toplansalar onun payına matem düşer. Şeker almak için Mısır'a gitse tüm bitkiler zehir olur. Bir yudum su içmek için Nil nehrine varsa o halis su birden bire kan olup akar. Biraz hava almak, ferahlamak için göğsünü açsa rüzgâr kesilir. Taş elde etmek için dağlara çıkırsa kayalar gül ve diken olur. Elbisesini yıkayıp kurusun diye güneşe assa güneşi bulut örter; ekin ekse bir damla yağmur yağmaz. Şair kendisini o kadar talihsiz görmektedir ki Cem, ünlü kadehini eline sunsa gayb âleminde bir taş gelip o kadehi kırar. Peri yüzlü bir güzeli dost edinse cümle âlem onu düşman beller. Bir peri yüzlünün saçlarına arzu duyduğunu işitse o kişi saçlarını kazıtır. Sevgilinin vuslat güvercini daima Sâati'den kaçır. Tatlı tatlı konuşan papağan şairi görse dili tutulmuş gibi susuverir. Keza bülbülün nağmelerini dinlemek istese o da derhâl sesini keser. Şair, talihinin tersliğini çeşitli benzetmelerle anlatır. Bir gemiye binse rüzgâr ters eser; zevk için hamama girse kendisine ya Arap musallat olur ya bir sakallı... Hangi cerrah yarasına merhem sarsa yarası azalmak yerine artar. Bir meddah insanları övmeye başlasa, sıra Sâati'ye geldiğinde yermeye başlar. Hakkını aramak için kadıya gitse o kadı adaleti bırakıp zulmeder. Sırtını dayadıkları hep birer büyük yılan olmuşlardır. Cömert birine gidip kerem et dese o kişi bunu işitmeyip sağırım diyerek şairi başından savar. Hâtim-i Tâyi dahi o isteyince cimri olmaktadır. Devrin şairleri şiirini duymaz, beğenmezler. Nefesi Hz. Davud'un nağmesi gibi olsa da insanlara seslerin en çirkini gibi gelir. Her ne kadar Yusuf-ı Sâni de olsa kardeşlerin gözüne mızrak gibi görünür. Gökten inen kaza okları hep şairin sinisini siper edinir. Tanıdık tanımadık herkesten bela ve sitem görür. Biri yolda bir diken düşürse onun ayağına batar. Sevgili yanılarak sevgi gösterse vefa hemen yok olur. Şair o kadar talihsiz biridir ki cehennem ateş almaya varsa cehennem vadisi ateşini yitirir, rutubet kesbeder. Cennette bile huriler, cennet köşkleri ve Kevser o bakınca yok olurlar. Hâli gülünçtür. Bel'am'ın Hz. Musa'ya etmesi gibi beddua mı edilmektedir diye sormaktan kendisini alamaz. O kadar yalnızdır ki âhından başka arkadaşı bulunmaz. Mecnun gibi çöllere düşse ardından gölgesinden başka kimse gelmez. Ölse kefen dikecek bir yakını yoktur. Köpeklerin bile bu dünyada bir yerleri vardır fakat, şaire bir yer bulunmaz. Sırrını anlata-

cak, dertleşecek kimsesi olmadığından derdini anlatamaz; anlatmaya kalksa dünyayı ateş sarar. Feryadını dinleyince dağlar bile inlemekte, hâline vâkıf olunca Zemzem dahi ağlamaktadır. Feleğin mürüvetsiz olduğu sanılmamalıdır. O, şairin hâline inlemektedir. Bağda görünenler de çiğ tanesi değildir, çimenler şaire ağlar durur. Gül dahi insanları bağda bahçede, şairi külhanda görünce güldüğüne pişman olmuştur. Şairin sarı benzini görünce menekşe utancından başını eğmiş, çiğdem sararmıştır. Lâle ile şakayıkın yüreğinin yanması, gözüne kan oturması, erguvanların kızarması, yasemin çiçeklerinin saçlarını yolup ağlaması bundandır. Âbrûn çiçeği de göğsünü bu dertle dövmetedir. Kısacası bu dünyanın kanunu böyledir; matemini sevinç, sevinci matemdir.

Kasidenin sonlarına doğru şair, derdini bir güngörmüş ârif kimseye anlattığını söyleyerek ondan nasihat dinlediğini haber verir. Hâl ehli bu kişi ona, dünyanın böyle olduğunu, insanın bu dünyada muradına eremeyeceğini, gökyüzündeki yıldızların bile darmadağın olduğunu, ihtiyar dünyanın insanları hep elinde oyuncak ettiğini, kişinin yerini bildikten sonra altındakinin hasır veya ipek olmuş fark etmeyeceğini, düşkün olup ölmenin, daha kuvvetli olmanın cana sebep olanlara zehir olmasından daha iyi olacağını uzun uzun anlatır. Sâ'atî'nin, vereceği öğütleri dinleyerek hisse almasını ister. Kişi büyük bir tüccar olsa, her arzusuna erişmiş, her işini tamamlamış bulursa da, Hint ülkesini, Anadolu'yu gezip dolaşsa ve gemi dolusu meta' elde etse de, sonunda o gemiyi tasasız kedersiz ummana salsa da elbette o gemi gelip bir karaya düşecektir. Bu fani dünyanın hasret ve elem çekilecek hiç bir şeyi yoktur. Altını, gümüşü, ehli, evlâdı, mansıbı, mevkisi hep bir kuru sevda, bir kara kandır. Nihayet bizi toprağa gömecektir. O doldurulan gemiyi ansızın esen ters bir rüzgâr ve azgın dalgalar taş çalacaktır. İşte insanın ömrü bunun gibidir. Bir de bakmışız, cübbe omuza, sarık başa, yüzük parmağa dar gelecektir.

100. beyitten sonra şairin, insanın dünyadan sonra başına gelecekleri kısaca anlattığı görülür. İnsanın dünyada gıdası şeker iken şalgam olacaktır. Kuru bir ekmek, hararetli bir su insana yeter olmalıdır. Sağ ve salim olmak insan için tüm nimetlerden güzeldir. İnsan yedi iklimin padişahı da olsa, ondan büyük kimse bulunmasa da, ay yüzlü, güneş başlı tuğ ve alemlerini göğe dikse de; Tatar, Rum, Arap, Acem ülkeleri emrine ram olsa da; Çin, Maçın, Hoten ve Deylem ülkelerinin haracı ayağına dökülse de; Hz. Süleyman gibi insanlara ve cinlere reis olmuş olsa da korkunç bir

hastalık bunların hepsini alıp götürebilir. İşte bu noktada ayağı uğurlu bir tabip gelip mal ve mülkten uzak durmak kaydıyla kişiyi bu hastalıktan kurtarır. Mal ve mülkle kişi şah olsa da işte bu tabibe muhtaçtır. Himmet hüması o kişinin üzerine gölge saldıktan sonra naz şahını saldıramaz. Aşk da meşk de iflasın yoldaşdır. İflas ise küfürle arkadaşdır. Allah'a şirk koşmak iki cihanda da yüz karalığıdır. Gınaya karşılık fakrı seçen kazanmıştır.

Sâ'atî nihayet bu nasihatlardan hisse kapabilmek için nefesine susmasını söyler. Asıl olan bütün bir Allah rızasıdır. İnsanın cüz' ile işi olmamalıdır. Burada cüz'ler dokuz tane iş/olay/dünya telaşı, en son onuncu iş de Allah rızası olarak düşünülmektedir. Kaside, tarih beytiyle sona erer.

II.3. Metin

Kaşîde-i Şikâyet-nâme-i Sâ'atî

Hafîf: Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

1. Diñle ey yâr-ı 'âlim-i 'âlem
Güş-dâr-ı menâkıb-ı âdem
Oldı cârî baña kazâ ya kader
Alnumuñ levhine ne yazdı qalem
3. Niçe şükr ü şikâyetüm vardur
Sâķî-i devr elinden ey hurrem
Şunar öyle ferah kadehlerini
Döker ammâ bu hâke cür'a-i ğam
5. Devr-i bî-dâd elünnden ey feryâd
Ki döner ol hilâfuma her dem
Encüme neyledüm nazarlarını
'Ayn-ı şa'dından eylemez bir dem
7. Neyledüm yâ burûca kıavsinden
Yağdurur üstime sihâm-ı elem

² ya: ne ANT

⁵ Ki döner ol hilâfuma her dem: Ki ider ben za'ife cevr ü sitem ANT

- Gör sitârem ki evc-i 'izzetden
İndi düşdi haşîş-i zillete hem
9. Baht-ı vārūn t̄ālî'-i dūndan
Gözüme görünür şabâh ahşam
Râsta intizâr rûz-ı siyeh
Çeşmüm itdi sefid ü kaddüm ham
11. Meşelâ hayr-ı maḥz eger taḫsîm
İtseler şer düşer benüm hişsem
İşlere kim turup il ayaklar
Elüm irmez birine ben şunsam
13. Yirde yāruñ kulağına koymaz
Göklere çıkdı âh-ile nâlem
Nâlemi diñler iñler ehl-i şafâ
Hâlüme ağlar acıyup Zemzem
15. Kanda olsa şalâh-ı cem 'iyyet
Gelür ol sūr-ile baña mâtem
Ne kadar olsa vir kazâya rızâ
Kadrüne göre ḥükm ider çü kalem
17. Mışra varsam şeker murâd idinüp
Kanda kim var nebât olur kamu semm
Bir içüm şü-yı Nîle meyl itsem
Açar ol âb-ı nâb ol dem dem

---

⁸ 'izzetden: ğurbetden EE

¹⁰ - EE

¹³ - ANT

¹⁴ - ANT

¹⁵ - ANT

¹⁶ - ANT

¹⁷ varsam: çıksam ANT

¹⁸ Nîle aksam ger olmağa reyyân

Açar âb-ı revân iken ol dem ANT

19. Ger hevâ kesbine göğüs açsam
 Esmez olur şabâ ile meltem
 Âķ kır bulunur ne ĥod şaru ķum
 Deştiden ķara toprak istersem
21. Seng-i ĥarâ iken olur gül ü ĥâr
 Tağlara taş murâd idüp varsam
 T on yusam örter âfitâbı seĥâb
 Katre yağmaz eger ekin eksem
23. Ėaybdan seng irüp şikest eyler
 Destüme ger şunarsa câmını Cem
 Kanķı cânâneye disem cânım
 Cânım almağa ķaşd ider 'âlem
25. Bir perî peykeri idinsem dost
 Baña düşmen olur benî Âdem
 Mûya meyl itdüğüm tıyarsa eger
 Kızıdup bir perî ķomaz perçem
27. Dilberüñ ĥod kebüter-i vaşlı
 Râm olur ĥayra benden eyler rem
 Ger zebânı revân iken tûî
 Beni nâgeh göre olur epsem
29. Buğday eksem ya bir kile pîrinc
 Def'i bir mudğamı olur mudğam

---

¹⁹ Ger: Ėoş ANT

²⁰ - EE

²¹ varsam: çıķsam ANT

²⁴ ķaşd: cehd ANT

²⁵ Baña düşmen olur: Düşmen olur baña ANT

²⁶ bir perî: her biri ANT

²⁷ Dilberüñ ĥod: Her kinâruñ ANT

²⁹ - EE

- Bülbül âvâzına kulağ tutsam
Nağamâtın kesüp olur ebkem
31. Feres alsam sağaç çıkar yâ terk
Eşheb olsun disem çıkar Edhem
Ger süvâr-ı sefîne olsam âh
Rûzgârüm eser muhâlif o dem
33. Ya ‘Arab yâ şağalludur yapışan
Kañkı hammâma hazz için girsem
Olsa germâbede futa tağsîm
Çıkar eski delük benüm futam
35. Humre vâki‘ olur hemân şeklüm
Kañkı remmâle tâli‘üm şorsam
Kañda sürmek ki virmeye lînet
Ger hâkîm oğlı şerbetin içsem
37. Şarsa artar cerâhatüm zahmum
Kañkı cerrâh zahmuma merhem
Medh ide ger ünâsı bir meddâh
Arada ben añılsam eyler zemm
39. Tatlu tatlu kelâm ider halka
Baña acı acı virür derhem
Hağ taleb ide hâkime varsam
‘Adli qor zulme meyl ider o hâkem
41. Arqam ola diyü zahîr idinem
Her kimi olur efî-i erqam

---

³⁰ - ANT

³¹ olsun: ola EE

³² âh: hod ANT

³⁵ - ANT

³⁷ - ANT

³⁸ - EE

³⁹ - ANT

- Tuya ger kâküle kul olduğumı
 Komaya başda bir perî perçem
 43. Gürbe miqdârı tâkati yok saña
 Geçinür baña añırup zay'am
 Câm-ı mey şundugum eger Cem ola
 Şunar ol baña pençe-i mülcem
 45. Bir kerîme disem kerem eyle
 Kulağ urmaz sözüme dir ki kerem
 Hâtim-i Tâyîdür fülân diseler
 Ben varınca çıkar bahîl ü berem
 47. Hüsesin yaprağ altına gizler
 Çine çıkınca kanķı bâğa irem
 Nesh u taħrîr olsa müşg-i Hoten
 Bî-ħaṭâ her meşâm olur aḥşam
 49. Şu'arâya çıkarsa şî'rüm eger
 Na'rama yir yüzindekiler aşamm
 Nefesüm olsa nağme-i Dāvūd
 Enkerü'ş-şavt olur ünâsa o dem
 51. Ger olursam da Yüsuf-ı şânî
 Çeşm-i ihvâna ben sinân görinem

---

⁴² - ANT

⁴³ - EE

⁴⁴ mey: mül ANT

⁴⁵ Bir kerîme disem kerem eyle: Kerem eyle disem birine eger ANT

⁴⁶ Tâyîdür: Tây-durur ANT

⁴⁷ yaprağ: toprağ ANT

⁴⁸ - EE

⁴⁹ şî'rüm eger: gökde olur // Na'rama yir yüzindekiler: Şî'rüm âvâzı yirdekiler ANT

⁵⁰ Dem-i Dāvūd ola demümde gelür

Nâsa aşvâtum enkeri ol dem ANT

⁵¹ şânî: Ken'an ANT

- Ne kadar gökden inse tîr-i kaçā
Siper-i sînemi ider mu'lem
53. Āşinā-yı naşībüm oldı bilā
Yād u bīgāneden belā vü sitem
Yolda bir hār düşse ger elden
Benüm ayağuma batar ol hem
55. Sehv-ile mihr idem dise cānān
Baña olur vefā vücūdı 'adem
Mā-ھاşal ger od almağa varsam
Pür olur vādī-i cehennem nem
57. Kōrķum oldur bihiştde baķsam
Gele hūr u ķuşūr u Kevşer kem
Cümleden bed şemātet-i a'dā
Ki güler hālüm añsa hāl-ile 'amm
59. Kısnet olduğı dem belā vü ni'am
Dimişüz vār-ise belāya ne'am
Yoħsa Mūsī-şifat reh-i Tihde
Bed du'ā mı ider bize Bel'am
61. Ki benüm gibi bī-kes ü bī-dil
Yoķ Hūdā haķķı haķ-durur bu ķasem
Bir bucaķda ger oturam biñ yıl
Yoķdur āhumdan özge bir hem-dem

---

⁵³ - ANT

⁵⁴ hār düşse ger elden: hāre düşse hem ilden ANT

⁵⁵ dise cānān: diyü yañılup ANT // olur: oldı ANT

⁵⁶ - EE

⁵⁷ hūr u: hūr-ile ANT

⁵⁸ Cümleden bed: Bir yañadan EE // hāl-ile 'amm: bir bī-ğam EE

⁶⁰ bize: ki bir ANT

⁶² biñ: yüz ANT; yıl: - EE

63. Ger düşem küh u deşte Mecnûn-vâr
 ‘Aķabümce gele meger sâyem
 Rûfeķâdan ne bir refîķum var
 ˘ur diye yolda nâgehân düşsem
65. Aşdıķâdan ne bir şadıķum var
 Kefenüm dike nâgehân ölsem
 İtlerûn yir yüzinde menzili var
 Yok bu âvâreye maķarr u çarem
67. Râzımı fâş idem ne var hem-râz
 Sırrımı keşf idem ne var maħrem
 Söylemezsem yanar dil ağzumda
 Od tutar dehri fetħ idem ger fem
69. Diñledi nâlem iñledi tağlar
 Bildi bu ħâlüm acıdı Zemzem
 Beni iñler felek dimeñ tünd-rû
 Baña ağlar çemen dimeñ şebnem
71. Beni külħanda ħalkı gülşende
 Gördi gül ħandesine geldi nedem
 Egdi başın benefşe şerminden
 Gördi çihrem şarardı her çigdem
73. Lâle ile şakâyıķuñ yüregi
 ˘apķara yandı indi çeşmine dem

⁶³ küh u deşte: deşt ü tağa ANT; ‘Aķabümce: ‘Aķabince EE

⁶⁹ Beni añdı Şafâya geldi gör

Ĥâlümi gördi acıdı Zemzem ANT

- EE

⁷¹ Geldi: ˘odı EE; ħandesine: ħandesini EE

⁷² çihrem: mihrüm EE

⁷³ ˘apķara yandı indi çeşmine dem: ˘ararup yandı tıtdı cismini dem ANT

- Ergüvânlar kızardı bu oddan
 Yâsemenler yolındı ağladı hem
75. 'Âşıkân-mîr dögmeden yir yir
 Gögsini gök gök itdi urdı be-hem
 Gördi dâgum qara qaranfülden
 Bî-nevâ olmasın diler her dem
77. Kim mücerred dirilse 'İsî-vâr
 Ulusına buḥûr ider Meryem
 Halkı bed-ḥû ider 'ibâdete 'ışk
 Ki ola şâh-ı 'ışka ḥâş-ı ḥadem
79. Diñle sâzında kim bu qânûnuñ
 Bemi zîr oldı [daḥi] zîri bem
 Añla ḥâlini gör bu dünyânuñ
 Mâtemi sūr sūrıdur mâtem
81. Ağladum dün bu derdi bir pîre
 Didi şükr it şikâyet itme dedem
 Nâ-murâdî-durur çü genc-i murâd
 Ber-murâd olduḡuñ deme dime dem
83. Hep perişândur encüm-i eflâk
 Yok Şüreyyâdan özge necm-i behem

---

⁷⁴ yolındı: boyandı ANT

⁷⁵ - ANT

⁷⁶ - ANT

⁷⁷ - ANT

⁷⁸ - ANT

⁷⁹ - ANT

⁸⁰ - ANT

⁸¹ - ANT

⁸² - ANT

⁸³ - ANT

- Zāl-i dünyā çün itdi bāzīçe
 Țut Țolın didi Țuvvet-i Rüstem
85. Yā harīr oldı yā haşır oldı
 Ne tefāvüt olam yiri bilsem
 Belki yegdür za'if olup ölmek
 Ki olur nez'-i cān Țavīlere semm
87. Ger tesellā-yı hāȚır isterseñ
 Țışşamı diñle hişşe al hācem
 Țut ki bir hāce-i mu'azzam idüñ
 Hācetüñ hep tamām u kārūñ etemm
89. Gezüp iȚlīm-i Hindi şüretle
 Diledüñ çün ki Rūma Țona Țadem
 Eyledüñ bir gemiyi māl-ā-māl
 Dürlü dürlü metā' u müşg ü baȚam
91. Şaldüñ anı çü baȚr-ı 'ummāna
 Şadrına geçdüñ oturup bī-gam
 Ol da bil yoȚ ki düşmeye hāke
 HāȚ olalı çü böyledür 'ālem
93. Nesi vardur bu dār-ı fānīnūñ
 Çekile aña hāşret-ile elem

---

84 - ANT
 85 - ANT
 86 - ANT
 87 - ANT
 88 - ANT
 89 - ANT
 90 - ANT
 91 - ANT
 92 - ANT
 93 - ANT

- Altunı ise ‘ayn-ı şafrâdur
Gümüşi ise arada balgam
95. Ehli evlâdı bir qurı sevdâ
Manşıb u câhı bir qararmış dem
Rûzgâruñ muhâlif añsuzdan
Esdı tağlarca dökdi mevcini yemm
97. Nâgehâñî telâtum-ı emvâc
Fülküñi çaldı bir taşa muhkem
Bağır-ı ğamda sefineñ oldı şikest
Çıldı ‘ömrüñ müşâbih-i mübhem
99. Egnüñe cübbe başuña destâr
Geldi tar barmaguña hem hâtem
Ğarç olup ğûta acısın yirken
Elüñe tahta pâre girdi o dem
101. Bata çıqa o tahta pâresini
‘Âkıbet sâhile çıkardı dijem
Bir beyâbâna düşdüñ il gün yok
Otladuñ ot gezüp ğürisne şikem
103. Dilde ot dîdede şudan ğayrı
Saña havf-ı sibâ‘ virdi elem

---

⁹⁴ - ANT

⁹⁵ - ANT

⁹⁶ - ANT

⁹⁷ - ANT

⁹⁸ - ANT

⁹⁹ - ANT

¹⁰⁰ - ANT

¹⁰¹ - ANT

¹⁰² gezüp: olup EE

¹⁰³ ot: od ANT // havf-ı havfi ANT

- Seyr idüp böyle hayli ser-gerdân
 Hürrem-âbâda çıķduñ âhir dem
105. Ol felâketle bu helâketden
 Bulduñ âhir halâş olup hürrem
 Başıña mâlik oldı çün şadaķa
 Başıña mâlik olduñ ey ekrem
107. Başıña geldi tut bunuñ gibi yük
 Şeker iken ğıdân olup şalgam
 Kâni' ol nân-ı huşk u germ âba
 Ölmedüğüñ yiter saña 'âlem
109. Tut ki bir pâdişâh-ı heft-iķlîm
 Sen idüñ ğayrı yoğ-idi a'zam
 Aya beñzer yüzi güneş başlu
 Dikmiş idüñ felekde tûğ u 'alem
111. Emrüñe râm idi Tatar-ile Rüm
 Mührüñe mûm idi 'Arabla 'Acem
 Çeker idi harâcın ayāğuña
 Çîn ü Mâçînle Hōten ü Deylem
113. Şan Süleymân-ı dehr idüñ ki saña
 İns ü cin olmuş idi hayl ü haşem
 Maraz-ı hâyil üstüñe nâğâh
 Çekdi ceşş-i cefâyı çün eşrem

¹⁰⁴ Seyr idüp böyle hayli ser-gerdân: Olduñ ol felâket-ile melül ANT

¹⁰⁵ Ol felâketle bu helâketden: Derd-i havf-ı helâk ü nikbetden ANT // halâş olup hürrem: rehâ olup bî-ğam ANT

¹⁰⁶ ANT nüshasında bu beyit 85. sırada yer almaktadır.

¹⁰⁷ Turp-veş toprağa gömer seni çün
 Tut sükkerdür ğıdân ya şalgam EE

¹⁰⁸ nân-ı huşk u germ âba: huşk nâna germ âba ANT

¹⁰⁹ bir: yâ ANT

¹¹² harâcın: harâcı ANT // Çîn ü Mâçînle Hōten ü Deylem: Çîn Mâçîn iliyile Deylem

115. Bozdu albũn Őafın muarebede
 Ki ide mĩlket-i vũcũdũ 'adem
 Nāgehān ten helāke mũŐrif iken
 İriŐup bir abĩb-i hoŐ-madem
117. Didi Őāhā 'ilāc idem saa ben
 Māl ũ mũlkũnden eyler-ise rem
 Māl ũ mũlkũn abĩbe virdũn ut
 Oldu āfetden ey abĩb eslem
119. Bir abĩbe mũheyiyiken bu arĩb
 Diyesen māl ũ mũlk-ile Őāhem
 Eyle Őũkri felek-zede olma
 Őekerũn Őalam olduına ne am
121. Bāz-ı nāz eylemez hũcũm aa ki
 Bũyle sāye Őala hũmā-yı himem
 Didi ũstādı Şan'at-ı 'iŐkun
 Yolu olmuŐdur illeti f'efhem
123. Oldı hem-sāye 'iŐk iflāsa
 Oldı iflās kũfr-ile hem-dem
 Kũfr-i Hādur dinũr sevādũ'l-vech
 İki 'ālemde de Hũdā a'lem
125. Far yegdũr diyen dũŐup lāzım
 Oldı yegdũr diyen ınā mũlzem

¹¹⁵ Őafın: Őaf-ı ANT // mĩlket-i: keffe-i ANT

¹¹⁶ mũŐrif: varmuŐ ANT

¹¹⁷ ben: ger ANT

¹¹⁸ Oldu āfetden ey abĩb eslem: Ki oldu saa selāmeti eslem ANT

¹¹⁹ ANT nũshasında bu beytin yerinde 107. beyit bulunmaktadır.

¹²⁰ Eyle Őũkri felek-zede olma: Eyle Őũkr ey felek-zede ekme ANT // ne: - ANT

¹²¹ - EE

¹²² ũstādı: ũstād-ı ANT

¹²⁵ - ANT

- SÂ'ATÎ kesr-i nefis ü fetḥ-i dil it
 Tâ ola sır kelâmı rûḥuña zamm
127. Tıoızın ıo işin birin işle
 Ki onuncı ola be-gâyet ehemmm
 Terk-i cüz' it rızâ-yı kül gözle
 Tâ ki olmayasın maḥall-i tühem
129. *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
 Derdüne eyle la'lini emsem
 Fe'ilâtün mefâ'ilün fei'lün
 Ne gam ol câna ola ehl-i nağam
131. *Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*
 Feraḥ olur hemîşe ehl-i nağam
 Çün te'emmül olındı vaḳtinde
 Dindi târîḥ "güft-hâ-yı etemm"

---

¹²⁶ rûḥuña: rûḥ-ile ANT

¹²⁷ Ki: Ger ANT

¹²⁸ ANT nüshasında bu beyit mahlas beytinden öncedir.

¹²⁹ Fe'ilâtün: Fâ'ilâtün: EE; Fe'ilün: Fa'lün EE // la'lini: la'lüni EE

¹³⁰ - EE

¹³¹ - EE

¹³² - ANT

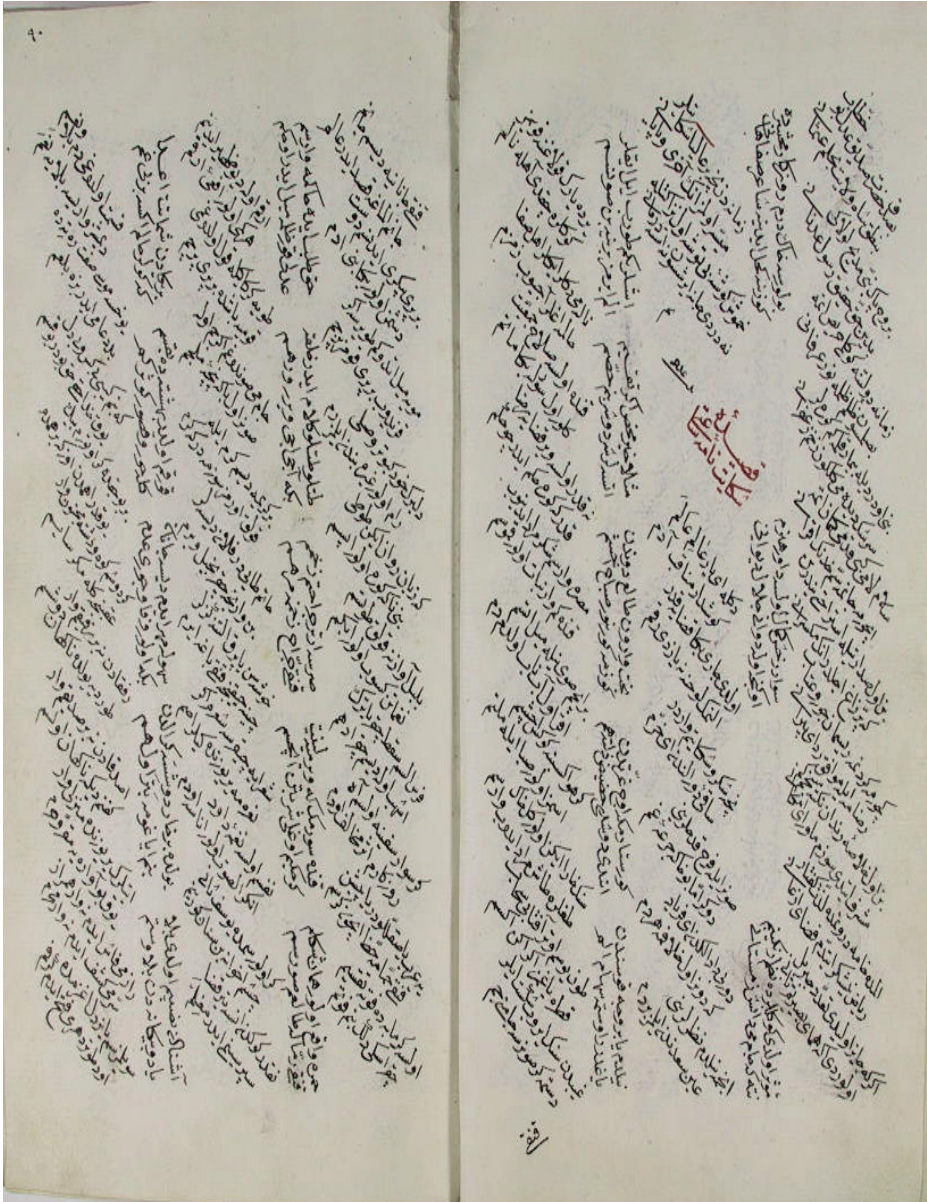
II.4. Seçme Sözlük

<i>aşamm</i>	: Sağır
<i>baķam</i>	: Bir çeşit boya
<i>bāzīçe</i>	: Oyuncak
<i>be-hem</i>	: Hep bir yerde, beraber
<i>berem</i>	: Muhkem, sıkı
<i>dijem</i>	: Gam, gussa, keder
<i>enker</i>	: Çok çirkin, korkunç
<i>eslem</i>	: Pek emin, çok salim
<i>eşrem</i>	: Burunsuz, burnu kesik
<i>germābe</i>	: Hamam, ılıca
<i>ğūta</i>	: Suyu dalıp çıkma
<i>hāyil</i>	: Korkunç
<i>humre</i>	: Kırmızılık, kızılık, remil falı ıstılahından kötü talihi ifade eden bir terim
<i>hūşe</i>	: Başak, salkım
<i>ker</i>	: Sağır
<i>mudgam</i>	: Eklenmiş, katmerlenmiş, ziyade
<i>müşrif</i>	: Üstten bakan, yüz tutmuş
<i>nez'</i>	: Kopup ayrılma, sebep
<i>nikbet</i>	: Musibet, meşakkat, şiddet
<i>rem</i>	: Ürkme
<i>reyyān</i>	: Suyu kanmış
<i>sibā'</i>	: Yırtıcı hayvanlar
<i>şemātet</i>	: Düşmanlık, düşmanının başına gelene sevinme
<i>telāţum</i>	: Dalgaların çarpışması
<i>terk</i>	: Çok çalışıp yorulmaktan kol ve bacaklarda olan tutulma
<i>tühem</i>	: Töhmetsizlik
<i>tünd-rū</i>	: Mürüvetsiz, dargın
<i>ünās</i>	: Beşer, insanoglu
<i>vārūn</i>	: Tersine dönmüş, aksi
<i>zay'am</i>	: Aslan

III. Sonuç

Klasik Türk edebiyatında şikâyet-namelerin sosyal boyutu büyük önem taşır. Başta kaside ve mesnevi olmak üzere çeşitli nazım şekillerinde kaleme alınan şikâyet-namelerin, kişisel sebepler dışında yazılanlar bir kenara bırakılacak olursa daha çok devlet mekanizmasının bozulmaya başlamasıyla ortaya çıktıkları anlaşılmaktadır. Birkaç istisna dışında XVI. yüzyılda ilk örnekleri görülmeye başlanan bu manzumeler, özellikle XVII. yüzyılda artış göstermiş, daha sonra artarak yazılmaya devam etmiştir. Bu durum, şikâyet-namelerin diğer nazım türlerinden tarihî ve sosyolojik olarak farklı olduğunu işaret eder. Böylece edebi metinlerin tarihi ve arşiv kıymeti bakımından önemi açıkça ortaya çıkar. Yaşadığı toplumun gerçeklerine ve aksayan yönlerine duyarsız kalmayan pek çok şair şikâyet şiiri yazmıştır. 957/1549 yılında yazılan Sâatî'nin şikâyet-nâmesi, daha çok şairin kendi kötü talihini anlatan bir şiir olmakla birlikte sosyal eleştiri yönü olan bir manzumedir. Hakkında çok az bilgi bulunan şair, ele aldığı şiiriyle kişiliği hakkında da bilgi vermektedir. Şair biyografisi, dönem ve genel olarak edebiyat tarihi bakımından çok önemli verileri içerdiği muhakkak olan şikâyet-namelerin, disiplinler arası çalışmalara kaynaklık edeceğini düşünmekteyiz.

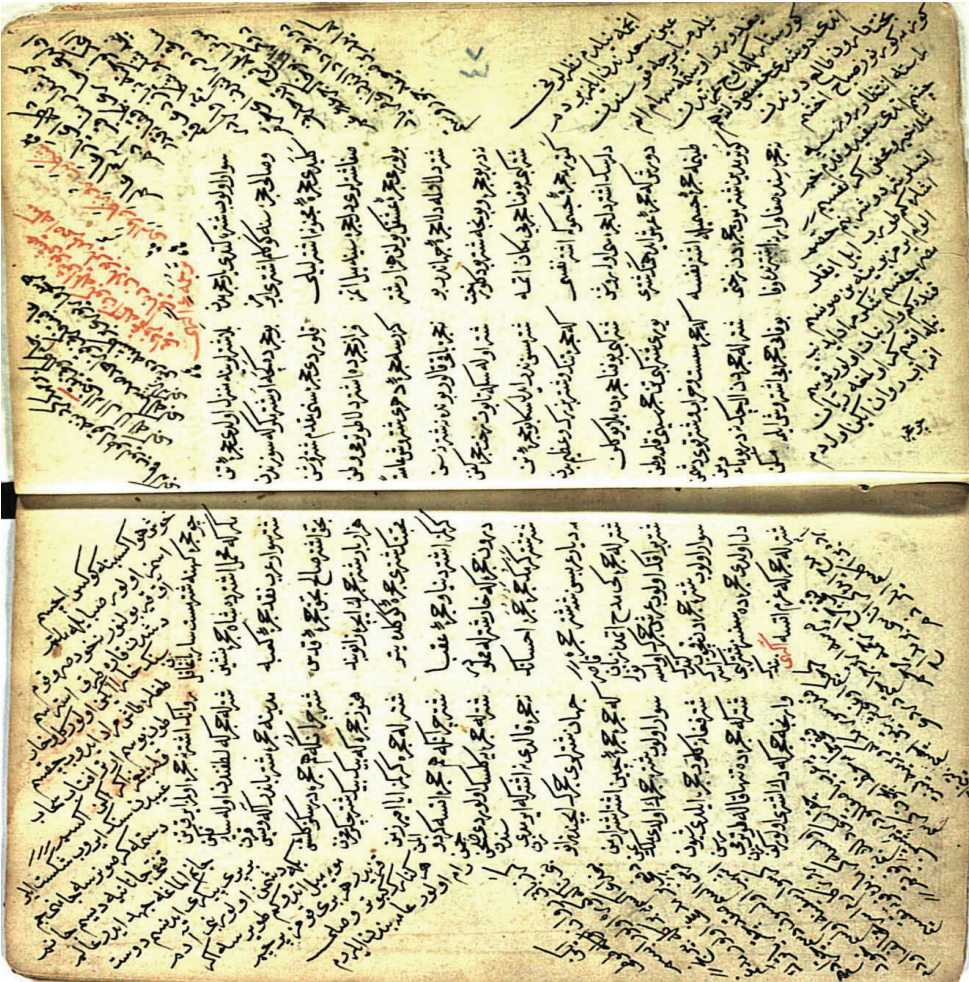
EE: Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi Koleksiyonu, nu: 3424

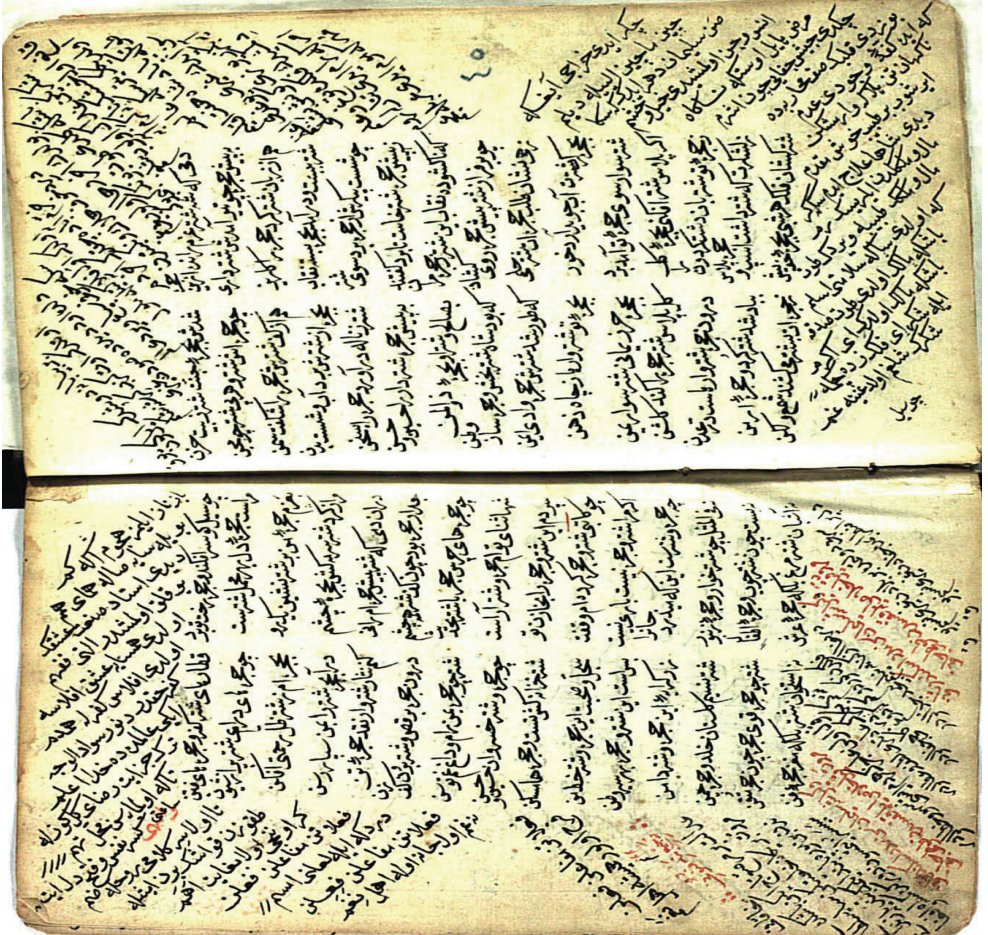

ANT: Süleymaniye Kütüphanesi Ali Nihat Tarlan Koleksiyonu, nu: 62

Handwritten text in Ottoman Turkish script on the top-left page. The text is dense and fills most of the page, with some lines written diagonally. A small number '5' is visible at the top center of the page.

Handwritten text in Ottoman Turkish script on the top-right page. The text is dense and fills most of the page, with some lines written diagonally.

Handwritten text in Ottoman Turkish script on the bottom-left page. The text is dense and fills most of the page, with some lines written diagonally.

Handwritten text in Ottoman Turkish script on the bottom-right page. This page features significant red ink markings, possibly indicating corrections or specific sections of text. The text is dense and fills most of the page, with some lines written diagonally.

“SAATİ AND HIS SHİKAYAT-NAMA”

Abstract

Sikayetnames put a special place in literary sorts of classical Turkish literature. Sikayetnames, which are used in studies on the literature-history, literature-sociology and literature-socio-psychology, can take place or not in Diwans. One of the sikayetnames has written by Saatî lived in XVIth century. In this study, firstly it will be given general knowledge about sikayetnames, then it will be mentioned about life and literary character of Saatî, and finally will be made a critical edition of two copies of the text. Arz-ı hâl and hasb-i hâls will be also mentioned.

Keywords

Saatî, sikâyet-nâme, arz-ı hâl, hasb-i hâl, critique, qasida.